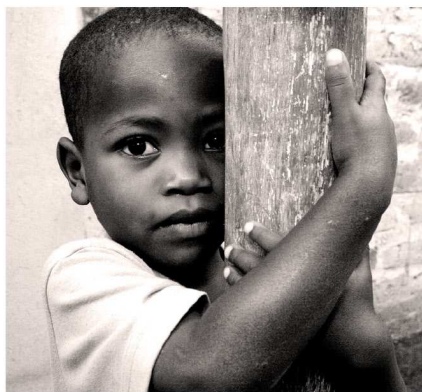

Religiøse grupper og bruddprosesser

Kompetansetiltak og veiledning

En rapport av Ressurssenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging - region vest (RVTS Vest), 2011

Forord

Takk til Barne- og likestillingsdepartementet som har gitt RVTS Vest oppdraget med å utarbeide kompetansehevende tiltak og veiledningstilbud innen feltet religiøse bruddprosesser.

Vi vil også benytte anledningen til å takke alle fagpersonene vi har samarbeidet med, innledere og deltakere i fagkonferansen som alle har gitt oss inspirasjon og delt av sin kunnskap.

Prosjektet har blitt tatt hånd om av en arbeidsgruppe bestående av Dag Nordanger, Inge Nordhaug og Gerd Fadnes, hvor sistnevnte har hatt ansvaret som prosjektleder og for ferdigstilling av rapporten. I tillegg til Dag Nordanger og Inge Nordhaug har også Venke A. Johansen bidratt med viktige innspill og kommentarer til fremstilling av rapporten.

Gerd Fadnes

Prosjektleder

Religiøse grupper og bruddprosesser, kompetansetiltak og veiledning

RVTS Vest, Bergen, juni 2011

Innhold

FORORD	2
INNHold	3-4
SAMMENDRAG	5
1.0 BAKGRUNN	6-14
1.1 Oppdraget	6
1.2 Sentrale utgangsposisjoner	6-7
1.3 Avgrensing og presisering av oppdraget	7-8
1.4 Operasjonalisering av prosjektmål	8
1.5 Tidligere prosjekter og etablerte tilbud	9-14
2.0 METODE	15-17
2.1 Kartlegging	15-16
2.2 Arbeidsseminar	16
2.3 Planlegging og gjennomføring av konferansen ”Religiøse brotprosesser og traumatisering.”	17
3.0 RESULTAT	18-27
3.1 Arbeidsseminar	18-19
3.2 Kartlegging	19-22
3.3 Konferansen	23-27
4.0 OPPSUMMERING	28-33
4.1 Hovedfunn/- inntrykk	28-30
4.2 Implikasjoner for videre kompetansehevende arbeid innen feltet, kompetansetiltak og veiledning	30-33

Innhold

LITTERATUR	34-35
VEDLEGG	36-42
Vedlegg 1: Konferanseprogram: ”Religiøse brottopprossar og traumatisering. Religionsfridom i eit menneskerettsleg og interreligiøst perspektiv”	36
Vedlegg 2: Spørreskjemaet ”Religiøse bruddprosesser”	37-38
Vedlegg 3: Kompetansetiltak: Undervisningsmoduler om Religiøse bruddprosesser og traumatisering (I, II, III, IV)	39-41
Vedlegg 4: Regnskap	42

Sammendrag

Rapporten beskriver et prosjekt utformet på bakgrunn av oppdrag fra Barne og likestillingsdepartementet, BLD (2009) om å utarbeide kompetansehevende tiltak og veiledningstilbud til hjelpetjenestene i region vest. Oppdragsgiver fremhever behovet for å se dette feltet i et traumeperspektiv. Arbeidet har tatt utgangspunkt i en prosjektskisse som har inneholdt a) en kartleggingsdel bestående av både et arbeidsseminar og en regional survey for å kartlegge hvilke erfaringer og kompetansebehov som eventuelt eksisterte i hjelpetjenestene, b) arrangement av en fagkonferanse og c) utforming av rapport til BLD innen vår 2011.

Tidligere prosjekter og etablerte tiltak har vært viktige kunnskapskilder og gitt retning på arbeidet vårt, spesielt må nevnes NKVTS sin kunnskapsoppsummering i rapport 3-2008, ”Religiøse grupper og bruddprosesser. Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov.” Vi har valgt å utvide problemstillingen `religiøse bruddprosesser` til også å omfatte andre religioner og trossystemer enn den kristne, samtidig som vi fremhever nødvendigheten av å la menneskerettighetene ramme inn diskusjoner og være retningsgivende for praksis.

Kartlegging av hjelpetjenestene i regionen viser at de i en viss utstrekning får henvendelser som er knyttet til tema religiøse bruddprosesser, og at henvendelsene i det alt vesentlige gjelder voksenpopulasjonen. Vel 40 % av respondentene ønsker kompetanseheving. Konferansen som vi arrangerte 3.-4. mars i år ble en arena for innlegg og synspunkter som fanget opp deler av spennvidden og utfordringene innen feltet, noe deltakerne ga positive tilbakemeldinger på.

Rapporten oppsummerer våre hoverinntrykk og funn i arbeidet, og med bakgrunn i dette er det planlagt videre oppfølging i form av kompetansehevende tiltak og veiledning. Det er satt opp program for seminar: Religiøse bruddprosesser og traumatisering som skal gjennomføres ved årsskiftet 2011-2012 pluss at det er planlagt påfølgende temadager. I tillegg er det etablert et permanent veiledningstilbud i form av en tverrfaglig sammensatt gruppe fagpersoner med betydelig kompetanse innen feltet.

1.0 Bakgrunn

1.1 Oppdraget

Personer som bryter med religiøse grupper kan oppleve å bli utsatt for negative og straffende reaksjoner, for eksempel i form av utestegning fra sosiale fellesskap, kontrollerende og diktatorisk lederskap eller psykisk og fysisk vold. Flere enkeltpersoner har stått frem i pressen og fortalt sin historie, om hvordan de har opplevd reaksjoner av krenkende og traumatisk karakter i forbindelse med bruddprosesser. Slike beskrivelser har også blitt understøttet av flere instanser og fagpersoner, inklusive offentlige rapporter (Redd Barna 2002, 2005, Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), 2008) og innen ulike etater (Modum Bad, Institutt for Sjelesorg). Mange har et spesielt behov for hjelp og støtte i en slik sammenheng, for å kunne komme ut av situasjonen på en best mulig måte.

Det har blitt en helsepolitisk prioritering at det ordinære hjelpeapparatet skal bli i bedre stand til å møte mennesker med traumatiske opplevelse knyttet til religiøse miljøer og avhopperproblematikk. Dette er bakgrunnen for at Ressurssenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging - region vest (RVTS Vest) har fått følgende oppdrag:

”Religiøse grupper og bruddprosesser.

Det ordinære hjelpeapparatet skal bli i bedre stand til å møte mennesker med traumatiske opplevelser knyttet til religiøse miljøer og avhopperproblematikk. RVTS Vest har fått i oppdrag å etablere kompetansetiltak og veiledning om religiøse miljøer og bruddprosesser for ansatte i hjelpeapparatet. Arbeidet vil bli sammenfattet i en rapport vår 2011. Tiltaket vil deretter bli evaluert. I samarbeid med de øvrige RVTS`ene vil det bli vurdert hvordan ressursentrene kan ivareta ansvaret videre.”

1.2 Sentrale utgangsposisjoner

NKVTS hadde tidligere fått i oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) å kartlegge eksisterende kunnskap om fenomenet gjennom:

- Tidligere forskning i Norge og internasjonalt.
- Kartlegging av eksisterende tilbud i hjelpeapparatet.
- Vurdering av hvilke tiltak det er behov for.
- Forslag til videre forskning, kompetanseutvikling og opplæring.

Det forelå en grundig og veldokumentert rapport fra NKVTS i 2008 med tittelen ”Religiøse grupper og bruddprosesser. Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov.” (Rapport 3 2008). I brev fra BLD til NKVTS etter arbeidets avslutning foreligger det blant annet forslag om at RVTS senter kan videreføre arbeidet ved å utvikle kompetansetiltak og veiledning i tråd med oppdraget som RVTS Vest nå har fått. Videre presiseres det; ”Det tas sikte på at hjelpeapparatet også skal ha kompetanse om og kunne ta imot folk med ulike religiøse tilhørighet, ikke bare kristne trossamfunn.”

I møte i BLD 01.10.09 mellom BLD v/Wenche Hellerud, Helsedirektoratet v/Freia Ulvestad Kärki, og RVTS Vest ved daværende senterleder Dag Ø. Nordanger og prosjektleder Gerd Fadnes ble oppdraget særlig knyttet til det potensielt traumatiserende ved bruddprosesser/ konvertering, både innen kristne grupperinger og innen andre religioner, og vi drøftet hvordan RVTS Vest kunne forvalte oppdraget.

1.3 Avgrensning og presisering av oppdraget

Arbeidet til RVTS Vest skulle blant annet ta utgangspunkt i NKVTS sin rapport, der det er gjennomført en grundig kartlegging av foreliggende litteratur, tidligere forskning og klinisk erfaring knyttet til tematikken. Vektlegging av det potensielt *traumatiserende* ved bruddprosesser/ konvertering, både innen kristne grupperinger og innen andre religioner, er blitt ivaretatt i tråd med oppdragsgivers presisering. Vi har samlet ansett følgende forhold som sentrale for retningen på arbeidet:

- Utgangspunkt i NKVTS` Rapport 3 (2008): ”Religiøse grupper og bruddprosesser. Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov”.
- Samarbeid med NKVTS, de øvrige RVTS`ene og andre fagpersoner med spesiell kompetanse og erfaring.
- Ivareta et flerreligiøst og flerkulturelt samfunn.
- Unngå grøften; den klassiske sekterisme- debatten.
- Menneskerettighetene som en ramme.

Siden vi i utgangspunktet hadde begrenset kjennskap til problematikken på vestlandet fant vi det hensiktsmessig å foreta en liten kartlegging blant hjelpetjenester innen problemfeltet. Den har omfattet kartlegging av noen nettverk og institusjoner som har kunnskap om og erfaring med problemfeltet både regionalt og nasjonalt. Kartleggingen har også omfattet i hvilken grad

hjelpeapparatet i regionen får henvendelser fra personer med slike belastninger, og deres kompetansebehov på feltet. Videre så vi det hensiktsmessig å invitere fagpersoner med kompetanse og erfaring innen feltet til et arbeidsseminar for å sammenfatte eksisterende kunnskap og få innspill på nyttige strategier med tanke på utvikling av hjelpetilbud, for eksempel arrangement av en fagkonferanse.

Det sentrale i oppdraget vårt var å etablere kompetansehevede tiltak og veiledning, noe som vi har gjennomført i en generell form. Av den grunn har vi ikke fremhevet noen problem-situasjoner fremfor andre, for eksempel bruddprosesser knyttet til barn og unge som har vokst opp i lukkede sekteriske miljøer.

1.4 Operasjonalisering av prosjektmål

1. Kartlegging:
 - A) sende ut spørreskjema til barnevern og spesialisttjenesten /psykiatri for å kartlegge omfang av henvendelser med aktuell problematikk. Forberede høst 09, utsendelse våren-10.
 - B) Invitere personer/ institusjoner/ nettverk til arbeidsseminar, vår -10.
2. Sammenfatning av kartleggingsdata. Planlegge fagkonferanse (gjerne nasjonal) og gjerne i samarbeid med de øvrige RVTS`ene. Holde en fagkonferanse våren 2011.
3. Sammenfatte arbeidet og måloppnåelse i en rapport (inkl. regnskap) til BLD, vår -11.

Dette ble videre redegjort for i brev fra RVTS Vest til BLD av 1.10.2009, hvor de ble presentert en prosjektskisse med følgende hovedpunkter:

1. Kartleggingsdel, bestående av
 - A) Survey rettet mot deler av hjelpetjenesten for å vurdere omfang av henvendelser i slike saker og deres evt. kompetansebehov.
 - B) Arbeidsseminar for invitere ressurspersoner/ institusjoner/ nettverk våren 2010 for å diskutere innhold og retning på arbeidet.
2. Fagkonferanse utformet på bakgrunn av kartlegging samt på innspill fremkommet på arbeidsseminar med kompetente innspill, gjerne nasjonal og i samarbeid med de andre RVTS`ene, høst 2010.
3. Rapport til BLD som oppsummerer arbeidet, inklusivt regnskap, senest innen våren 2011.

1.5 Tidligere prosjekter og etablerte tilbud

Flere tidligere prosjekter og noen etablerte tilbud har vært sentrale som kunnskapsbase og i tillegg har de hatt betydning for valg av retning innen dette prosjektet.

NKVTS sin rapport ”*Religiøse grupper og bruddprosesser*” har en struktur med to hoveddeler, der del 1) er en forskningsrapport og del 2) er en erfaringsrapport.

Forskningsrapporten består av to deler.

1A) *Litteraturstudien*, er en gjennomgang av sentrale begreper, teorier og internasjonal litteratur. Rapporter tilsvarende denne fra NKVTS, er utarbeidet i en rekke land. De tidligste av disse rapportene bidro til et press på myndighetene om å handle raskt. Dette medførte en periode med skjerpede tiltak mot flere religiøse grupper og utarbeidelse av lister over ”farlige sekter”. Senere rapporter er mer nyanserte og bredere i sin belysning av feltet, pluss at en har vært kritisk til en vid og unyansert benyttelse av sektbegrepet. Tradisjonelt benyttet en begrepet knyttet til en typologisk beskrivelse av ulike trossamfunn innen sosiologi. Senere forståelse av sektbegrepet assosieres ofte med en nedsettende betydning og kan ha en stigmatiserende effekt. Dette kan ha sammenheng med at begrepet ofte relateres til teori om hjernevask og kobles til grupper som betraktes som undergravende for samfunnet. En konsekvens er at det har blitt en mer forsiktig bruk av begrepet sekt (se også Totland 1998).

En sentral konklusjon innen flere av rapportene er at mange mennesker kan få problemer innen religiøse grupperinger, men at årsakene er sammensatte og komplekse. Bakgrunnen kan tildels tilskrives gruppen, men også forholdet mellom personen og gruppen samt individuelle psykologiske problemer. Det presiseres i NKVTS sin rapport at deres gjennomgang av faglitteratur som beskriver kollektiv vold og overgrep gir rom for betegnelsen ”farlige sekter”, men at det ikke er relevant å benytte slike betegnelser om norske forhold.

Gjennomgangen av ulike teorier tydeliggjorde en uenighet om hvordan rekruttering til religiøse sekter skjer, fra en forklaring med hjernevask og manipulasjon, til at en benektet at det overhodet har funnet sted noen som helst manipulasjon. Teoriene rundt *entry* får konsekvenser for hvordan en skal forstå *exit* prosessen. Videre får valg av teori konsekvenser for hvilke tiltak en velger å bistå avhopperen med.

1B) *Norske trossamfunn, bruddprosesser og hjelpebehov* som er del to av forskningsrapporten, er en empirisk presentasjon der flere metodiske tilnærminger ivaretas.

Det fremheves at det fremdeles er lite forskning og litteratur om norske forhold tilknyttet problematikken. På bakgrunn av individuelle intervju og fokusgruppeintervju gjennomført av

tilsatte ved NKVTS samt en gjennomgang av øvrig empiri tilknyttet norske forhold, gis det en presentasjon av hvordan bruddprosessen kan oppleves og forstås her i landet. Det er blant annet satt fokus på utmeldelsesprosessen, reaksjoner en kan få, og ulike hjelpebehov. Personer som har vært utsatt for vold i nære relasjoner har de største problemene. Videre synes personer med homoseksuell legning og de som har foreldre i ledergruppen å ha store problemer. Brudd fra en religiøs gruppe kan på mange måter sammenlignes med andre typer bruddprosesser, for eksempel skilsmisse. Men i tillegg kan den enkelte ofte oppleve problematikk av praktisk og kunnskapsmessig karakter, i og med at vedkommende kanskje har levd avsondret fra storsamfunnet.

I forbindelse med oppsummering og konklusjoner er det satt opp flere kategorier ”avhoppere”(se s. 169):

- 1) De som har støtte i menigheten etter at de har gått ut, og har beholdt nettverket.
- 2) De som også har støtte av familien når de har gått ut.
- 3) De som verken har støtte innenfor menigheten eller har venner utenfor.
- 4) De som heller ikke har familie utenfor.
- 5) De som har noe kontakt utenfor, men har mistet all kontakt innenfor menigheten.

Videre presiseres det at en kan gjøre et skilles mellom A) de som har beholdt troen og oppfatter Gud som støttende, B) de som har tapt troen og ikke opplever Gud som verken straffende eller støttende, og C) de som har beholdt troen og oppfatter Gud eller djevelen som straffende og truende. Sistnevnte gruppe vil trolig ha et større hjelpebehov enn de som opplever religionen som støttende. Sosial og religiøs fordømmelse i en kombinasjon kan ha sterke negativt konsekvenser for personers mentale helse. Personlige faktorer vil også ha en innvirkning. Det skilles mellom ulike kategorier for hjelpebehov: lite hjelpebehov, noe hjelpebehov, middels hjelpebehov, stort hjelpebehov og meget stort hjelpebehov.

Hjelpeapparatets håndtering av religiøse problemstillinger og avhopperproblematikk synliggjør at det kan virke som at dette er et vanskelig felt å gå inn i, og at problemområdet oppfattes slik at en ikke må involvere seg, da det ikke er prioritert fra myndighetenes side. Likevel har flere kommuner bekostet kursing av ansatte for å øke kompetansen innen feltet. I tillegg har ansatte involvert seg i dialog med spesifikke trossamfunn innen kommunen, for å bygge ned konfliktnivå og forhindre en marginalisering. Likevel synes det som om interessen for temaet om avhoppere fra religiøse grupper har dempet seg i den senere tid. Årsaken kan

være at en forholder seg til religiøs ”sektarisme” med større varsomhet nå, eller det motsatte; at det er en indikasjon på lav prioritering.

I denne delen av rapporten blir det også redegjort for ulike behov pluss at det blir gitt en rekke forslag og anbefalinger om oppfølgings- og hjelpetiltak:

”Behovene kan spenne fra hjelp til støtte med å bygge opp sosiale nettverk, til mestring av angst og store depresjoner til religiøst relaterte bekymringer som frykten for Guds straff eller for djevelen. Noen har vært utsatt for vold, andre trenger hjelp til å bearbeide fordømmelse de har møtt fra omgivelsene. Den kompetansen som allerede finnes i hjelpeapparatet om relaterte problemstillinger kan det bygges videre på, og kunnskapen om problemer som kan oppstå ved utmeldelse må styrkes. Utfordringen for et sekulært hjelpapparat er å forstå den sterkt religiøse fortvilelse og risikotenkning uten selv å fanges av det religiøse paradigmet” (s 173).

Med en målsetting om å styrke kunnskapen om de religiøse gruppene i Norge, anbefales det at det må bygges opp en mer systematisk kunnskap om de enkelte gruppene, endringsprosesser, omfang av utmeldelse og potensielle konflikter.

Følgende forslag anbefales (s 174):

- Utarbeide kunnskap om omfanget av personer som bryter ut av religiøse grupper og har behov for hjelp.
- Utarbeide oversikter over ulike personer og miljøer som kan gi hjelp og støtte til utmeldte (kan legges ut på nett, eller brosjyre).
- Øke kompetansen om religiøse miljøer og avhopperproblematikk i det ordinære hjelpeapparatet ved kurs og seminarer. Dette gjelder både for barnevern, barnehager, helsetjenesten, psykisk helsevern, politi og skoler.
- Psykologer og terapeuters kunnskap om religion må økes og det må tilbys rådgivning, veiledning og terapi til medlemmer i religiøse grupper og avhoppere fra religiøse grupper.
- Gi tilbud om veiledning til familier som er preget av bruddet etter at ungdom har gått inn i religiøse grupper. I tillegg gi familieveiledning når ungdom har brutt fra religiøse grupper og gjenforenes med familien, og når barn/ungdom fremdeles er i religiøse grupper.
- Gi informasjon om tvangsekteskapsloven til miljøer som foretrekker å arrangere ekteskap innenfor den religiøse gruppen.

- Kunnskap om exit problematikk må sterkere inn i teologi og diakonistudier.
- Dialogarbeidet må utvides slik at også ikke-statskirkelige miljøer dras med. En må arbeide dialogisk inn mot trossamfunn i kommunene, men også inn mot antisektgrupperinger, for å dempe konfliktnivå og polarisering. I dialogarbeidet må en også trekke med relevante sekulære miljøer for å bygge respekt på tvers.
- Det bør utvikles kunnskap og tiltak (eventuelt kontaktttelefon) overfor mennesker som bryter med ikke-kristne trossamfunn slik som sikher, muslimer og buddhister. Disse miljøene har vi lite kunnskap om. Det gjelder spesielt de interne religiøse gruppene i muslimske eller buddhistiske og andre miljøer. Vi kjenner ikke til bevegelsene av personer mellom disse og hva det innebærer av konsekvenser å forlate sin religiøse gruppe eller tro for å gå inn i en annen.
- De miljøer som i dag gir hjelp til utmeldte fra kristne trossamfunn bør støttes og få økt sin kompetanse.
- Det bør utvikles et filosofisk basert tilbud som gir moralsk/etisk veiledning og hjelp til å takle erkjennelsesmessige problemer for personer som mister sin religiøse tro, og hvor det ikke er naturlig å gå til sjelesorg.
- Det bør gis informasjon om menneskerettigheter og humanistiske verdier til de religiøse gruppene som har en sterk "vi-dem" tenkning. Det må klargjøres om konsekvenser av et hierarkisk menneskesyn hvor det skilles sterkt mellom vantro og troende. Det gjelder også miljøer som er ikke-kristne.
- Det bør være styrket kontroll av det som har vart omtalt som friskoler. Som et generelt tiltak fra storsamfunnet bør private religiøse skoler følges nøye opp for å sikre barns rettigheter.
- I det videre arbeidet med religiøse grupper og bruddprosesser må en fokusere mer på multikulturelle problemstillinger.

Det påpekes at det bør tenkes langsiktig på å bygge opp kunnskap om religion og religiøsitet i hjelpeapparatet, noe som ikke bare gjelder kristendom, men også om de andre store religionene og de ulike religiøse gruppene som finnes innenfor disse. Det er naturlig å samarbeide med forskningsinstitusjoner som universiteter, høyskoler og med ressurser innenfor filosofi og etikk. Det er viktig at arbeidet er flerfaglig.

Hoveddel 2 i NKVTS sin rapport: *Erfaringsrapport fra institutt for Sjelesorg*, presenterer instituttets arbeid med sektproblematikk på en systematisert måte. Intensjonen er å belyse problemer som utmeldte har, og den erfaring en har med å benytte ulike metoder i arbeidet. Rapporten beskriver ulike sider ved å gå inn, være i gruppen, for så å gå ut igjen. En kommer blant annet inn på ulike former for manipulasjon, spenningsfeltet mellom ideal og realitet samt en rekke individuelle reaksjoner etter utmeldelse så som depresjon, aggresjon, sorg, isolasjon og ensomhet. Det gis også eksempler på at noen utvikler redsel for gruppen en har forlatt, men også at det kan være positive opplevelser i form av nyvunnet frihet. Institutt for sjelesorg har utviklet egne metoder for å ivareta avhopperne, som i hovedsak er samtalerterapi som kan foregå enten individuelt eller i gruppe. Disse metodene presenteres i rapporten fra NKVTS.

Redd Barna gjennomførte i perioden 2000-2002 prosjektet "Go on" som satte søkelyset på konsekvensene av barndom og oppvekst i isolerte trossamfunn. Erfaringskonferansen "I god tro", som ble avholdt 12.11. 2001, rekrutterte en bred offentlig deltakelse. Redd barna forfattet et hefte der det blir redegjort for pilotprosjektet og oppsummering av erfaringskonferansen (april 2002). I tillegg ble det i regi av prosjektet "Go on" i samarbeid med Redd Barna, utarbeidet en publikasjon som var basert på barns beretninger; "Til tross for tro. Beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn." (Redd Barna, april 2005).

Prosjektet ble initiert på bakgrunn av en gruppe unge mennesker som hadde gått ut av "The Family", som ble "sett" og hvis historier derved ble tatt på alvor. Prosjektet ble et rettighetsprosjekt som tok utgangspunkt i barn og unges rettigheter slik de er utformet i norsk lov og i FN's barnekonvensjon, og det hadde et tredelt formål:

- Etablere en instans som kan gi praktisk hjelp til barn og unge som har brutt ut av isolerte trossamfunn.
- Produsere og videreformidle pålitelig kunnskap og kjennskap til problemområdet.
- På bakgrunn av erfaring med feltet vurdere behovet for skolering og opplæring for at skoler og det vanlige hjelpeapparatet kan ivareta disse unges behov og rettigheter.

Kjernen i de unges fortellinger om sin oppvekst og utvikling, om enn alltid forskjellige, var konsekvensene av isolasjon og avsondring fra samfunnet rundt. Kort og overfladisk beskrevet handlet det om en rekke barn og unge som var fratatt sin barndom og som manglet skolegang

når de gikk ut av trossamfunnet. Et annet fellestrekk var engstelsen for å fortelle og frykten for ikke å bli forstått eller trodd på der brudd ble valgt eller etter at bruddet var en realitet. (Redd Barna, april 2005).

Problemstillingen aktualiserer et potent og vanskelig tema, nemlig forholdet mellom hva foreldrene kan bestemme og hva som bestemmes av staten. Spesielt når det gjelder enkelte kristne privatskoler har det sistnevnte forholdet blitt satt på spissen. Noen religiøse grupper bruker religionsfriheten til å legitimere sin egen behandling av barn og unge som ikke følger ”den rette vei”, hevdet prosjektleder og advokat Turid Berger. I en situasjon med så ulike virkelighetsbilder kan de formelle reglene være et viktig utgangspunkt. De gir retningslinjer. De gir også begrensninger som man må holde seg innenfor – uansett gudsbilde og tro. Berger understrekte at foreldres myndighet og ansvar begrenses blant annet av barnas egen selv- og medbestemmelsesrett, og andre rettigheter barna har i følge norsk lov og FNs barnekonvensjon (Redd Barna 2002).

Kirkens SOS tjeneste, krisetelefon med nummer; 815 33 300, er en landsdekkende telefontjeneste som svarer på 180 000 innringere i året. Av de 14 lokale SOS-tjenestene er to av dem plassert i region vest. Krisetelefonen omfatter et vidt register av henvendelser av psykologisk og eksistensiell karakter. At tilbudet er tilgjengelig døgnet rundt er bekreftet av leder ved Bjørgvin-kontoret.

Dialogprosessene som har pågått over flere tiår med utgangspunkt i Nansenskolen (Stene, Eidsvåg og Hareide, 2009), og seinere etableringen av Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (Stl) i 1996 har vært en viktig erfaringsbakgrunn å ha med seg når det gjelder forståelsen av et interreligiøst perspektiv. Paraplyorganisasjonen Stl samler i dag 14 forskjellige organisasjoner og har en viktig rolle i dagens flerreligiøse samfunn (www.trooglivssyn.no).

Stiftelsen Kirkelig ressurscenter ble etablert i 1996 og hadde ved oppstart fokus på seksuelle overgrep mot kvinner i kristne miljøer. I dag har stiftelsen et bredere perspektiv mot alle former for maktmisbruk og grenseoverskridelser i kristne miljøer, se strategidokument 2009-2012 (www.kirkensressurssenter.no)

2.0 Metode

Prosjektet inkluderer 3 ulike faser og har en kombinasjon av kvalitativ og kvantitativ metodisk tilnærming. Det begrunnes ut fra ønske om å få et best mulig bilde av omfang av problematikken knyttet til religiøse grupper og bruddprosesser i et traumeperspektiv i region vest, samt økt forståelse av kompleksiteten knyttet til et handlingsperspektiv.

2.1 Kartlegging

Intensjonen var å få større kjennskap til omfanget av problemet og de faktiske kompetansebehov som foreligger i vår region. Mer konkret var målet blant annet å få en oversikt over i hvor stor grad personer utsatt for religiøse bruddprosesser henvender seg til det ordinære offentlige hjelpeapparatet, og hvilke religiøse grupper hjelpetjenestene eventuelt har erfaring med. Videre om de ønsker mer kompetanse og i så fall hvilke tema de ønsker dette skal omfatte.

Utvalg og rekruttering

Kartleggingen inkluderte instanser innen førstelinjetjenesten og regionale tjenester. Førstelinjetjenesten ble representert ved fem utvalgte kommuner av forskjellig størrelse, der de kommunale tjenester omfattet barnevern, helsestasjon, psykisk helsetjeneste, PPT, kommunepsykolog og legetjeneste.

De regionale tjenester inkluderte Familievernkontorene, Psykisk helsevern for voksne (poliklinikker) og Psykisk helsevern for barn og unge (poliklinikker).

Det totale utvalget utgjorde 78 enheter. Førtien (41) av disse enhetene var på regionalt nivå der familievernkontorene representerte 12, Psykisk helsevern for voksne (poliklinikker) 16 og Psykisk helsevern for barn og unge (poliklinikker) 13 enheter. De kommunale enhetene fordelte seg med 14 – 7 – 6 – 5 - 5 fordelt på 5 kommuner. Med bakgrunn i ulik størrelse på kommunene og ulik intern organiseringen av tjenestene, varierer antall enheter vi rekrutterte (kontaktet) i den enkelte kommune.

Praktisk gjennomføring

Vi gjennomførte en elektronisk kartlegging i regionen i løpet av våren 2010, ved hjelp av det webbaserte programmet SurveyMonkey (surveymonkey.com). Leder for den enkelte enheten besvarte på vegne av seg og sine medarbeidere. For å sikre at dette skulle være gjennomførbart ble lederne forhåndsvarslet pr brev om spørsmålene og tidspunkt for elektronisk utsending.

Spørreskjema omfattet spørsmål om:

- Hvilket helseforetaksområde (geografisk) respondenten arbeidet i.
- Hvilken helsetjeneste respondenten representerte.
- Om de hadde mottatt henvendelser hvor problemstillingen kunne ses i sammenheng med benevnelsen ”religiøse bruddprosesser og avhopperproblematikk” i løpet av 2009, og eventuelt hvor mange saker dette gjaldt.
- Hvilke religiøse grupper eller livssynsgrupper hjelpsøker hadde (hatt) kontakt med.
- Om enheten har behov for kompetanseheving i forhold til problemfeltet.
- I fall slikt kompetansebehov, om de kunne spesifisere nærmere på hvilke områder.

2.2 Et arbeidsseminar der personer med kompetanse og erfaring innen feltet møtes, kan karakteriseres som en fase av arbeidet med kvalitativ karakter.

Hensikt og sammensetning

Arbeidsseminaret ble holdt 8.mars 2010. Hensikten var flersidig: Å få utdypet ulike sider ved problemfeltet, få innspill i forhold til retningen på videre arbeid, og å få innspill i forhold til innretning på den planlagte konferansen. Representanter fra de andre RVTS’ene ble invitert med på seminaret. I tillegg til senterleder og prosjektleder ved RVTS-Vest inkluderte gruppen som møttes representanter fra NKVTS, Institutt for Sjelesorg, Modum Bad, RVTS-Nord, RVTS-Midt, lokale deltakere, samt inviterte fagpersoner/foredragsholdere fra Sverige med spesiell kompetanse og erfaring på feltet.

2.3 Planlegging og gjennomføring av konferansen "Religiøse brottopprosesser og traumatisering"

Vi gjennomførte konferansen 3. og 4. mars 2011 i Bergen med vel 60 deltakere (Vedlegg 1). Målsetningen med konferansen ble presentert som følger: "Hvordan kan vi som hjelpere, også innenfor et flerkulturelt og flerreligiøst Norge, bedre forstå dilemmaer og belastninger hos enkelte personer i forbindelse med tilhørighet i og/ eller utmelding av religiøse trossamfunn, og tilsvarende belastninger knyttet til bevegelsen *mellom* det religiøse og det sekulære, det tradisjonelle og det moderne?" Menneskerettighetene ble presentert som en ramme for konferansens problemstilling samtidig med påminnelsen om at religionsfriheten, som enhver annen menneskerettighet, i utgangspunktet er tilegnet enkeltindividet. Det er den enkelte person sine rettigheter det er snakk om, og som staten forplikter seg til å innfri ved undertegning av konvensjonene.

Den første dagen hadde underteksten "Med fokus på det multikulturelle og multireligiøse Norge". Intensjonen var å kaste lys over noen utfordringer og potensielle belastninger knyttet til enkeltindivider sin rettighetsstatus i et flerreligiøst og flerkulturelt samfunn, men også å få presentere konkrete verktøy eller metoder i arbeidet. Arbeidstittel for andre dag var "Brottopprosesser som traumatiserende belastninger" med vekt på erfaringer fra praksis, forståelse av religiøsitet som fenomen og hvorfor religion så effektivt kan brukes som et kontrollmiddel. Det var også satt av tid til gruppediskusjon på tampen av dagen.

3.0 Resultat

3.1 Arbeidsseminar

Faglige innlegg

Helena Løfgren, terapeut og foredragsholder, fokuserte på det å bli rekruttert inn i en sekterisk gruppe. Åke Wiman foreleste om sin erfaring med ”å snakke medlemmet ut av gruppen”, problematiserte ”den klassiske Avprogrammeringsmetoden” og understreket etikken og frivilligheten i sitt arbeid. Psykolog Håkan Järvå`s innlegg fokuserte i tillegg til rekrutteringsstrategier på skadevirkningene og hjelpebehovet etter brudd med sekteriske grupper.

Fokus på seminaret var rekruttering til, påkjenninger underveis og etter utmeldelse fra sekteriske religiøse bevegelser. Kunnskap om hvordan medlemskap i totalitære religiøse grupper kan være traumatiske opplevelser og forårsake alvorlig psykiske problemer kom tydelig frem. Behov for hjelp og hvordan de kan hjelpes var også viktige tema.

Rekrutteringsmetoder og livsvilkår under medlemskap i gruppen vil være sentral for forståelsen av belastningene den enkelte personen sliter med. Generell anvendelse av manipulasjon og kontroll er virksomme strategier uavhengig av religiøst dogme. Troens dimensjon, med underkastelse, spørsmål om frelse og det evige liv, kommer som tilleggdimensjoner og gjør mulig manipulasjon enda mer effektiv. Mye av stoffet fra innlederne kan gjenfinnes i en nylig utkommet bok av Håkan Järvå (red.) 2009: Sektsjuka. Bakgrund – uppbrott – behandling, utgitt på Studentlitteratur.

Ingen av innleggene hadde spesielt fokus på barn som vokser opp i lukkede sekteriske miljøer med ønske om å bryte ut, men det understrekes at det er et kapittel for seg selv både med hensyn til skadevirkninger og generelle rettighetsproblematikk.¹

Innspill mht retning på videre arbeid

Vi inviterte deltakerne til å dele tanker både om rammene for problemfeltet, innhold i en senere fagkonferanse og videre samarbeid. Det påpekes som nødvendig å inkludere et inter-

¹ Se henvisning til Redd Barna`s prosjekt fra 2001

religiøst perspektiv når vi skal tilby hjelpetjenestene kompetanse på feltet.

Menneskerettighetene bør legges som et premiss eller fundament. Religionsfriheten står sentralt innenfor problemfeltet, noe som også gjelder dilemmaet knyttet til rettighetskonflikt og rettighetshierarki, blir vi minnet på. Videre anbefales bl.a. å vektlegge nettverksbygging og trekke på erfaringene fra de inter-religiøse dialogmøtene i tillegg til erfaringer fra deltakelse i sekteriske kristne grupperinger. Å gi god informasjon om hva som finnes av kunnskap, ressurser og hjelpetilbud ble også vektlagt.

3.2 Kartlegging

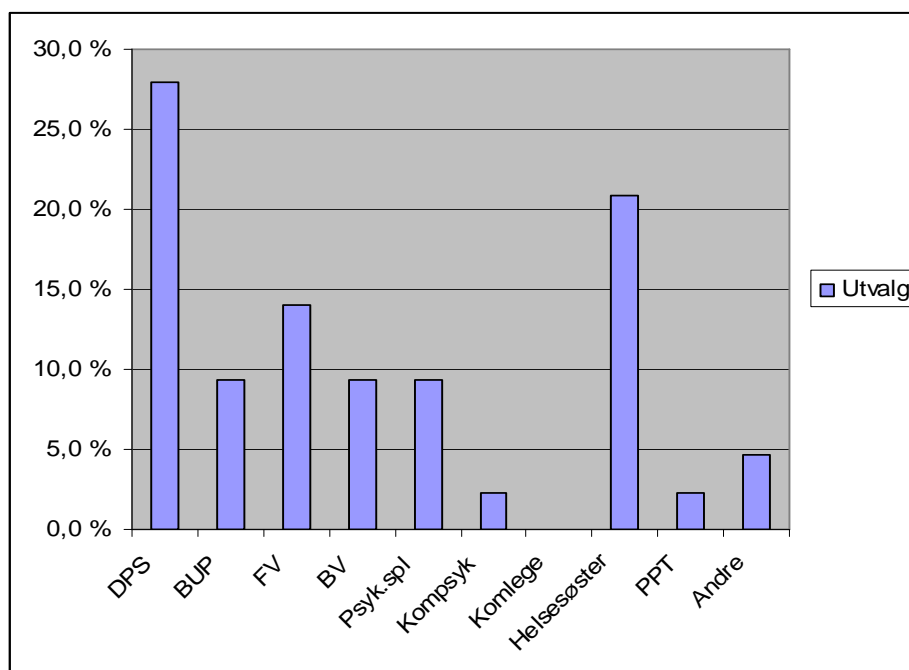
Svarprosent og geografisk fordeling

Svarprosenten var på 55.1 % (N=78) Respondentene (43) fordelte seg geografisk i regionen på denne måten:

- Helse Førde sitt område 20,9 %
- Helse Bergen sitt område 27,9 %
- Helse Fonna sitt område 18,6 %
- Helse Stavanger sitt område 32.6 %

Fordeling av respondentene (n=43) på type hjelpeinstans

De fleste svarene kom fra Psykisk helsevern for voksne, poliklinikkene (27,9 %), Helsesøstre i kommunene (20,9 %) og fra Familievernkontorene (14,0 %). Til sammen dekker disse tre hjelpeinstansene 62,8 % av respondentene. De andre enhetene fordelte seg med en svarrespons på mellom 9,3 og 2.3 % bortsett fra gruppen av kommuneleger, hvor ingen svarte (se figur neste side).

Figur 1: Andel besvareleser fra ulike hjelpeinstanser

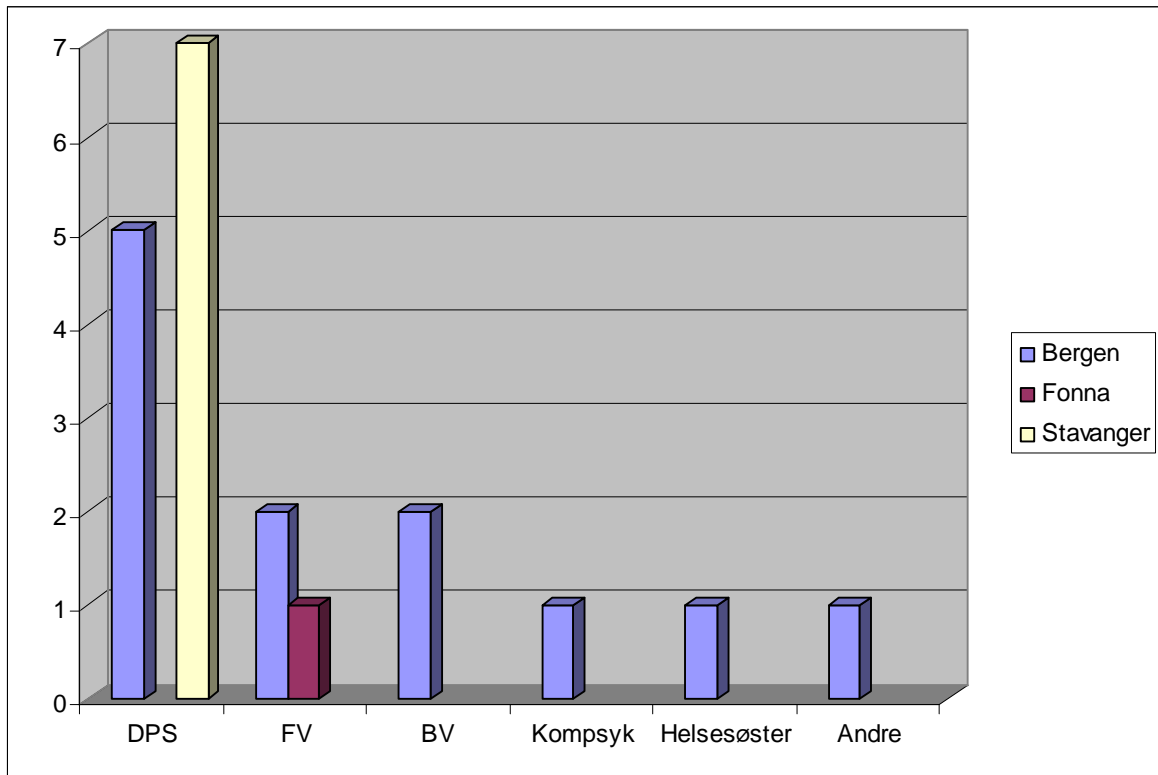
Har enhetene hatt saker i 2009 og i tilfelle hvor mange?

På spørsmål om hjelpeinstansene har hatt saker i 2009 hvor hjelpesøker sitt problem hadde sammenheng med deltakelse i eller brudd med religiøse miljøer eller livssynsgrupper, svarte 11 (25,6 %) av enhetene bekreftende og 32 (74,4 %) avkreftende.

Tabell 1: Geografisk fordeling av antall saker vedrørende brudd innen religiøse miljøer eller bruddprosesser i 2009, region vest

Saker i 2009	Førde % (n)	Bergen % (n)	Fonna % (n)	Stavanger % (n)	Totalt % (n)
Ja	0	58 (7)	12 (1)	21 (3)	26 (11)
Nei	100 (9)	42 (5)	88 (7)	79 (11)	74 (32)
Antall saker	0	14	1	>7	>22

Med hensyn til *hvor mange slike saker* hjelpeinstansene hadde jobbet med i løpet av 2009, oppgir fem enheter å ha hatt en sak hver, tre enheter to saker hver, to enheter tre saker hver, mens en enhet hadde hatt mer enn fem saker. Samlet utgjør dette et antall på mer enn 22 saker i 2009 fordelt på 11 enheter.

Figur 2: Geografisk fordeling av saker innen ulike hjelpeinstanser

Som figur 2 viser var konsentrasjon av saker størst innen spesialisthelsetjenesten der Psykisk helsevern for voksne (poliklinikker) hatt mer enn 12 saker i 2009 mens Psykisk helsevern for barn og unge (poliklinikker) ikke hadde hatt slike saker i 2009. Geografisk sett fordelte psykisk helsevern for voksne seg med mer enn 7 saker innen Helse Stavanger sitt og 5 innen Helse Bergen sitt område. Helse Førde hadde 0 saker. Familievernet hadde en fordeling med 2 fra Helse Bergen og 1 fra Helse Fonna området. Det var 2 saker innen kommunalt barnevern, og videre 1 hos helsesøster og 1 hos kommunepsykolog innen Helse Bergen. Psykiatrisk sykepleier og PP-tjenesten hadde ingen erfaring med denne type saker i 2009.

Religiøse- eller livssynsgrupper

På spørsmål om hvilke religiøse eller livssynsgrupper sakene gjaldt var fordelingen slik:

- Smiths venner i 6 saker,
- Jehovas vitne i 4 saker,
- Pinsemenigheten i 1 sak,

- 3 uspesifikke der besvarelsen var ”Liten kristen orientert sekt”, ”Kristen konservativ” og ”personer fra forskjellige religiøse menigheter”.

Behov for kompetanseheving på feltet religiøse miljøer og bruddprosesser

På spørsmålet om behov for kompetanseheving svarer 40,5 % (17) bekreftende og 59,5 % (25) avkrefteende.

Tema og fokus for kompetanseheving

På forespørsel om å spesifisere nærmere hvilke områder en vurderte som aktuelle for kompetanseheving ble det foreslått en mengde ulike tema. Her svarte 15 enheter i tråd med følgende oppsummering:

1) Få økt forståelse av traumatisering knyttet til deltakelse i, og ved eventuelt brudd med religiøse grupper og trossystemer. Hva er det som står på spill? Hva er sårbarhetsfaktorene her?

- ”Hvordan utstøting/ tilhørighet i slike menigheter påvirker psykisk helse/ omfang av sosial kontroll i slike miljøer”.
- ”Kjennskap til de mest vanlige utfordringene for den hjelpsøkende vil være nyttig – vi har liten erfaring”.
- ”Generelle reaksjoner og generell informasjon om tema”.

2) Behov for kunnskap til å kunne identifisere ’detaljene i terrenget’

- ”Lære om forskjellige trossamfunn som Smiths venner, Pinsevenner, Jehovas vitne og muslimske grupper”.
- ”Om forskjellige trossamfunn og deres syn på ekteskap/ familie; er usikre i forhold til arbeid med personer fra Islam og Jehovas vitne”.

3) Å kunne samarbeide for å bli bedre hjelpere/ få råd og veiledning

- ”Kontakt med andre som driver samtalegrupper / erfaringsutveksling på feltet”.
- ”Ikke en utbredt problematikk hos oss nå, men fint å kunne ha noen å henvende seg til om vi skulle få behov for det”/ ”Om vi hadde saker ville vi sikkert oppdaget nye behov”.

3.3 Konferansen

Dag I: ”Med fokus på det flerkulturelle og flerreligiøse Norge”

Bente Sandvig, leder av Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (Stl) holdt det første innlegget på konferansen. Hun snakket om bakgrunn for etablering av og funksjonen til Stl, en paraplyorganisasjon for 14 forskjellige tros- og livssynssamfunn i Norge.

Målet for Stl er å fremme gjensidig forståelse og respekt mellom ulike religiøse og livssynsmessige medlemssamfunn gjennom dialog, arbeide for livssynmessig likestilling basert på Norges menneskerettslige forpliktelser i tillegg til å arbeide med ulike sosiale og etiske temaer fra religion og livssynsperspektiv. En viktig og fortløpende oppgave for rådet er å påpeke den majoritetsblindheten som lett oppstår mht likeverdig behandling i forvaltningen i og med statskirkeordningen og det kristne historisk monopolet. En like viktig oppgave er den fortløpende dialogen mellom medlemsorganisasjonene, basert på konsensus som metode, og å fungere som religions- og livssynspolitisk høringsinstans.

Magne Richardsen er styremedlem i Skeiv Verden en interesseorganisasjon for homofile, lesbiske og transseksuelle med innvandrerbakgrunn. Han var invitert for å fortelle om utfordringer ved å være homofil og offentlig å identifisere sin seksuelle legning som representant for en etnisk gruppe med islamsk tilhørighet. Tittelen på foredraget hans var ”Muslim og homofil – et umulig valg?” Utfordringene og dilemmaene ble vesentlig belyst gjennom presentasjon av enkelte case.

Sylo Taraku (NOAS) er en av initiativtakerne til nettverket LIM (likestilling, integrering og mangfold) I foredraget med tittelen ”Om behov for differensierte røster og identiteter i det multikulturelle Norge” tok han utgangspunkt i egen historie som flyktning fra Kosovo og egen erfaring i å tilpasse seg ny tilværelse i Norge. Hovedbudskapet var at migrasjon, å reise fra et sted til et annet krever endring og tilpasning av den enkelte. Han advarte mot multikulturalisme og en multikulturalistisk integreringspolitikk (men også alle former for ’kulturalisme’ for så vidt) – som, påpeker han, tenderer mot å gi etniske grupper rett til ”alt” bare det kan begrunnes i kulturens og religionens navn (Eriksen og Stjernfelt, 2009). Han viste også hvordan en slik holdning/ strategi fører til 1) ubehagelig bås-setting og etnisk kategorisering av innvandrere, 2) at tradisjonalistene eller konservative lederne innen etniske/ religiøse grupper får økt kontroll og makt og som 3) tilsvarende øker konformitetspresset på

medlemmene´ og begrenser enkeltpersoners tilpasning og integrering. Han understreker at dialogen med minoritetsmiljøene må ta utgangspunkt i at det er en verdikamp innad i disse miljøene, både i form av konflikter mellom generasjonene og mellom tradisjonister og sekulære og liberale krefter (Ahmadi 2008, Aden, 2011). Henstilling går til myndighetspersoner, media og pressen i første omgang, dernest til oss alle.

I forlengelsen av dette perspektivet med verdikamp, - kvinner som innenfor patriarkalske strukturer utfordrer en tradisjonell kvinneverole og personer med ´avvikende seksuell legning´ er særdeles sårbare. Her er det ofte snakk om et sosialt trykk fra omgivelsene som kan traumatisere. Vi ønsket med dagens to siste foredragsholdere å rette fokus mot konkrete arbeidsmetoder i praksis.

Farwha Nielsen, leder for Etnisk Kvinde Consult i Danmark holdt foredraget ”Tveærkulturell konfliktmægling som metode”. Hun har gjennom mange år også i Norge, vært en ressursperson i arbeidet mot tvang, kontroll og vold i etniske minoritetsfamilier, spesielt med tanke på tvangsgifte av unge jenter. Gjennom et case demonstrerte hun behovet for at vi utvikler metoder og kompetanse på at hjelpeapparatet også forholde seg til familien/foreldrene og ikke bare sikrer ungdommen med hemmelig botilbud.

Jan Opsal, dosent ved Misjonshøgskolen i Stavanger, holdt foredrag med tittelen ”Gift på tvers. Når troen deler familien”, en problemstilling med mange fasetter påpeker han. Religiøst mangfold forutsetter religionsfrihet som rettslig basis, noe som vil muliggjøre religiøs pluralisme, både i samfunnet og i familien. Når tro deler familien kan det handle om 1) ulike religioner 2) ulike konfesjoner og 3) ulike fromhetstyper. Religion og familieliv berører to av livets mest sårbare sider og traumatisering kan ses i sammenheng med identitetsforvirring, samt psykisk og fysisk overgrep. Han påpeker at feltet krever en flerfaglig tilnærming med et religions- og kulturperspektiv, psykologisk/ psykiatrisk kompetanse, familierådgiving, barnevern og oversikt på juridiske bestemmelser.

Dag II: ”Brotprosessar som traumatiserende belastningar”

Dag to på konferansen var rettet mot noen erfaringer i praksisfeltet - dagen startet med en kort presentasjon av vår kartlegging av henvendelser til hjelpetjenestene i regionen og ble avsluttet med summegrupper hvor konferansedeltakerne fikk gitt sine innspill og kommentarer.

Som en innledning til erfaringer fra praksisfeltet presenterte antropolog *Tordis Borchgrevink* foredraget ”Religion som lydighets- og maktregime. Hva står på spill?” Dette krever kunnskap om hva som binder en person til et gitt trossamfunn, påpeker hun. I et samfunnsfaglig perspektiv blir det spørsmål om hvilke sosiale praksiser som er knyttet til frelseslære innen et gitt trossamfunn, og hvilket forhold som eksiterer mellom lydighet i verdslig forstand og egen frelse. Hovedvekten i presentasjonen hennes var på religioner der kjønnsmessige arbeidsdeling er teologisk forankret, og dermed de sosiale og økonomiske konsekvenser som følger av ulydighet/ brudd. ”Sivilrettslige forskrifter innen tradisjonell islamsk familierett er et sentralt eksempel, som peker direkte mot den menneskerettighetskonflikten som består mellom religionsfrihet på den ene siden, og prinsippet om likhet for loven på den andre,” sier hun og legger til: ”Tematikken peker mot behovet for å studere religiøse bruddprosesser i et kjønnsperspektiv; reiser spørsmål om det er forskjell på å bryte med henholdsvis en majoritets- og en minoritetsreligion, samt hvilke alternativer som finnes til brudd i tilfeller der exit-retten vanskelig kan praktiseres.”

Psykolog Håkan Järvå var invitert tilbake til konferansen. Han tok for seg tre temaer; 1) Hvordan havner man i en fundamentalistisk bevegelse? 2) Hvordan beholder disse bevegelsene sine medlemmer? og 3) Hvordan foregår et avhopp eller brudd, hvilke problemer får avhopperne og hvordan kan vi hjelpe? Som grunnlag for å forstå disse punktene presenterte han teorien om det todelte system for informasjonsbearbeiding (Dual Process Theory) hvor automatiske, ikke reflekterte prosesser står for 80-90 % av bearbeidingen og de eksekutive prosesser (evnen til å styre våre liv, eks planlegge og å kontrollere impulser) de resterende. Dette siste systemet har vetorett, men ´ulempen´ er at det eksekutive systemet virker langsomt. Tid er med andre ord en viktig faktor, om en vil påvirke eller manipulerer folk. Sekteriske miljøer er dysfunksjonelle. Tendenser til konformisme kan finnes i alle grupper, men her er det spesielt lavt under taket og avvik straffes hardt. Symptombildet han presenterer er gjenkjennbart sett i et traumeperspektiv. Siden endringene i mange tilfeller har vært gjennomgripende i personens identitet og verdensanskuelse, vil det kreve forberedte og kvalifisert hjelpere som kan bruke den tiden som er nødvendig i hjelpearbeidet.

Barn som vokser opp i avgrensede sekteriske miljøer stiller ofte i en divisjon for seg selv påpeker han, men også her er det viktig å unngå kategoriske beskrivelser av skadeeffekter.² For å kunne imøtekomme det enkelte barnets behov må både belastninger og eventuelle overgrep kartlegges sammen med mulige støttende systemer i barnets miljø (Se for øvrig Redd Barna sine rapporter).

Arne Tord Sveinall ved Institutt for Sjelesorg ved Modum Bad holdt et foredrag om mangeårig erfaring med gruppesamtaler (men også individuell veiledning) for personer fra hele landet, som opplever for trange vilkår i sitt kristne religiøse miljø og som trenger kompetent veiledning og råd. Erfaringene han oppsummerte, med vekt på narrativer og psykoedukasjon som metode, er også å finne i NKVTS sin rapport 3/ 2008.

Gruppediskusjon med tilbakemelding i plenum.

Vi stille spørsmål om 1) deltakernes inntrykk av konferansen og hvordan dette samsvarer med deres erfaring og 2) tanker om hvordan arbeidet rundt dette tema kan fortsette.

Her følger uttalelser usortert, men noenlunde slik de ble formulert der og da (etter notat) blant deltakerne fredag ettermiddag:

- Savner et felles språk i skjæringspunktet mellom juss, religion og terapi.
- Må vi styrke kollektiver i vårt individualiserte samfunn?
- Konferansen viktig initiativ; klargjør arena for tverrfaglig arbeid. Institutt for sjelesorg bra men også behov for lokale tilbud.
- Å jobbe komparativt er nyttig. Frigjørende.
- Vi har generelt samarbeid på traumefeltet, men ikke på dette feltet. Det trenger vi.
- Kirkens SOS, Humanetisk forbund og andre trenger et møtepunkt.
- Spørsmål: trenger hjelpsøkerne andre enn den offentlige hjelpetjenesten?
- Ikke sikkert at alle skal kunne alt, men være konsulenter for hverandre.
- Psykologer trenger å inkludere det eksistensielle nivå i sin profesjon.
- Den religiøse kompetansen er marginal i hjelpetjenestene, her er mye usikkerhet. Kanskje den tvinges frem i møte med andre kulturer?
- Ønsker ikke en nisje for kompetanse/ tjenester på dette feltet.
- Kristne til prester, muslimer til imamer. Det offentlige bør avgrense seg.

² Se A-Magasinet 15.april 2011 om å vokse opp i sekteriske grupper.

- Når brudd, trenger en kanskje ikke gå til autoritetene. Vi må kunne lytte til de som har gått gjennom bruddprosessen.
- Trenger kompetanseheving på hele fjøla. Hvem som skal ta imot avhenger av behandlingsbehovet. Ja takk til alt.
- Takker for grundig forarbeid og for arrangementet. Vi må ikke sende folk fra profesjon til profesjon, men finne trygghet/ gi støtte på å kunne gå et stykke vei for de vi møter.

Flere ganger i løpet av konferansen ble barns utsatte situasjon fremhevet og det ble reist spørsmål om ikke Barnekonvensjonen, for å få realpolitisk tyngde, trenger en klagedomstol på linje med den Europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD).

4.0 Oppsummering

I prosjektet har vi valgt å sette søkelyset på religiøse bruddprosesser i en flerkulturell og flerreligiøs kontekst hvor menneskerettighetene utgjør en overordnet ramme, og rettsstaten et fundament. På den måten har vi pekt på flere sammenhenger hvor mulig traumatisering kan oppstå, sammenlignet med tradisjonen innen sektrapportering og motsetningsforhold mellom kristen minoritet/ majoritet (NKVTS; Rapport 3/ 2008). Samtidig har vi fremhevet karakteristiske trekk ved miljøer og grupperinger som kan kalles sekteriske eller fundamentalistiske, beskrevet metoder og manipulative strategier, som er brukt for å få og opprettholde kontroll over mennesker.

Prosjektet har i seg selv bestått av et kompetansehevende tiltak (konferansen), men har også hatt til hensikt å etablere et kunnskapsgrunnlag for det videre arbeidet med tematikken gjennom kartleggingsundersøkelsen, og gjennom de innspill som ble formidlet på arbeidsseminaret og på konferansen. I det videre presenteres noen av hovedfunnene fra dette kvantitative og kvalitative datagrunnlaget:

4.1 Hovedfunn/ -inntrykk

Kartleggingsundersøkelsen gir ikke et representativt bilde i streng vitenskapelig forstand med henblikk på validitet, blant annet med hensyn til omfang og fordeling av aktuelle henvendelser i hjelpetjenestene. Likevel har vi fått et bilde av hvordan terrenget ser ut i vår region, noe som var viktig i og med at vi ikke hadde noe konkret forhåndskunnskap om dette. Den regionale avgrensning er også viktig å poengtere i denne sammenheng, siden vi har nasjonale tilbud og tiltak som kan dekke mange brukeres behov uavhengig av geografisk tilhørighet og bosted. Med disse forbehold, noteres det likevel at ¼ del av enhetene som svarte hadde hatt kontakt med problemstillingen i løpet av ett år (2009).

På spørsmål om hvor mange saker de hadde jobbet med i samme tidsperiode rapporterer 11 enheter at de har hatt til sammen mer enn 22 saker i 2009. Det offentlige hjelpeapparatet er med andre ord ikke ukjent med saksfeltet. Vi merker oss også at sakene i stor utstrekning var innen voksenfeltet, bare 2 saker hadde tilhørighet innen barnfeltet, og ingen var henvist til Psykisk helsevern for barn og unge. En kan undre seg over hvorfor det er en slik fordeling. Der voksne hjelpetrengende kan tar initiativ og be om hjelp på egne vegne, er barn mer

sårbar og avhengig av å bli sett av hjelperne. Vi vil unngå å overfortolke funnene i en så liten undersøkelse og minne på at en og samme sak, som når en familie er berørt, kan registreres samtidig i flere etater. Geografisk fordeling av saker i vår kartlegging indikerer at problematikken er mest synlig i de to største byene. Men ut fra samme forbehold som nevnt over skal vi heller ikke her tillegge dette for stor betydning.

Det er imidlertid et klart behov for kompetanseheving innen tematikken, der over 40 % av respondentene svarte at de ønsker dette. I tillegg kan det kanskje være noen som svarte negativt her på grunn av at de ikke hadde aktuelle saker på daværende tidspunkt. Kompetansebehovene dreide seg kort oppsummert om hvordan forstå dette med traumatisering og hvorfor belastninger i disse sammenhengene kan oppstå, kunnskap om sosiale og religiøse sammenhenger det skjer innenfor, og hvordan hjelpetjenestene kan samarbeide for å yte bedre hjelp.

Arbeidsseminaret

Denne dagen var viktig for prosjektets videre utvikling og form. For det første fikk vi god faglig informasjon. Deretter oppnådde vi enighet om å utvide forståelsen av ”religiøse bruddprosesser” til å omfatte en flerreligiøs og flerkulturell sammenheng, og å anlegge et menneskerettighetsperspektiv på feltet. Samlet la dette er godt grunnlag for å jobbe videre med konferanseprogrammet.

Konferansen

Deltakerne (ca 60) representerte både prester fra den norske kirke, helse og sosialarbeidere, terapeuter fra spesialisthelsetjenesten, barnevern, familievern og frivillige organisasjoner. Om begrenset i antall var engasjementet hos deltakerne og motivasjon for tematikken derimot stort. Vi fikk inntrykk av at konferansen skapte en tverrfaglig arena for utveksling som var etterlengtet. Videre inntrykk var understrekning av behov for tverrfaglig innsats på dette feltet og behov for kompetanse på spesialistnivå når det gjelder behandling og oppfølging (sammenfallende med resultat fra våre kartleggingsdata). Både sentraliserte og lokale/regionale tilbud ble etterspurt.

Sett i et flerkulturelt og – religiøst perspektiv er de som er mest utsatt for begrensninger med hensyn til sine rettigheter, jenter og kvinner i enkelte innvandrer miljø. Men også gutter og unge menn samt personer med en seksuell legning som er annerledes enn majoritetens, er

utsatte grupper innen enkelte miljøer. Her kan det være betydelig tendens til trusler, kontroll, utestenging og trakassering som resulterer i traumatisering.

4.2 Implikasjoner for videre kompetansehevende arbeid innen feltet, kompetansetiltak og veiledning

Som kartleggingsdataene våre viser er deler av offentlige hjelpetjenester i vår region kjent med problemstillingen religiøse bruddprosesser og de presenterer sine kompetanseønsker. Et relevant spørsmål er; Hva kan være RVTS` ene sin rolle? Med utgangspunkt i vårt generelle mandat følger her noen forslag som kan drøftes videre.

- RVTS`ene må selv øke sin generelle kompetanse på feltet religiøse bruddprosesser for å kunne gi veiledning. Det må innbefatte betydning av religiøs tro i folks liv, forståelse av tilværelse i religiøse lukkede miljøer, traumatiserende brudd og hjelpebehov.
- Tilby temadager/ seminarer med vekt på å forstå det potensielt traumatiserende i disse situasjonene, og utvikle/ dele litteratur og ressursoversikter.
- Koble profesjoner på tvers av tjenester for å skape felles arenaer og eventuelt samarbeide med relevante regionale/ nasjonale fagmiljøer ved høyskoler og universitet (NB Stl`s lokale dialogprosjekt).
- Tilby medvirkning i nettverksbygging og utveksling av erfaringer fra praksisfeltet for å styrke kvaliteten på hjelpetilbud. Flerfaglig tilnærming nødvendig.
- Styrke regionalt arbeid med etablering av familieperspektiv og fokusere på tverrfaglig samarbeid i saker med æresrelatert vold, tvang, kontroll og trusler om tvangsgifte gjennom etablering av lokale tematiske nettverk og bidra i utvikling av metoder for dialog med foreldre/øvrig familie. RVTS sine mulige roller her.
- Øke oppmerksomhet på også gutter sin situasjon i tillegg til jentenes når det handler om kontroll, tvang og æresrelatert vold/ tvangsgifte (Anja Bredal, 2011).
- Øke oppmerksomhet og kunnskap rundt homofile, lesbiske og transseksuelle sin situasjon i religiøse sammenhenger (www.skeivverden.no).
- Øke oppmerksomhet om betydning av seksuell legning i tilknytning til asyl- og flyktningsituasjon.

Et viktig spørsmål fremover er hvordan kompetansen som etterspørres skal bli god nok, og hvordan den kan bli stabilt tilgjengelig. På bakgrunn av kartlegging av kompetansebehov i

region vest ser vi å kunne spille en rolle, både mht å samordne eller koordinere et veiledningstilbud for hjelpeinstansene på feltet, og å gi et videre undervisningstilbud om tematikken med vekt på traumatiseringspotensialet.

Rent konkret har RVTS Vest satt opp program for et oppfølgingsseminar som tar utgangspunkt i behovet hjelpeinstansene har skissert og for øvrig på grunnlag av faglige vurderinger og anbefalinger. Seminaret skal gjennomføres rundt årsskiftet 2011-2012. I tillegg har RVTS Vest tatt initiativ til å etablere en permanent regional veiledningsgruppe som er tverrfaglig sammensatt av fagpersoner med betydelig kompetanse innen feltet. Denne gruppen kan veilede og konsultere i enkeltsaker. En planlegger også å arrangere temadager med jevne mellomrom, der første del av en slik dag vil være en relevant forelesning eller debatt. I tillegg vil det være satt av tid til å presentere en case der en kan ha gjensidig utveksling av erfaring, og på en slik måte få utvidet klinisk kompetanse og få veiledning av andre.

Program for seminar: Religiøse bruddprosesser og traumatisering

Innledning:

- Om prosjektet og kartleggingen av kompetansebehov i regionen.
- Forskjellige kontekster for traumatisering – vektlegging.

Hvordan kan vi forstå traumatisering i denne sammenheng?

- Hva kjennetegner en sekterisk gruppe eller bevegelse?
- Hva gjør religion til et så spesielt sterkt maktmiddel?

To forskjellige løp – og forskjellene. Barn versus unge voksne/ voksne.

- Veien inn. Hvem lar seg rekruttere og hvordan skjer det? Konsekvenser av brudd.
- Å vokse opp innenfor en sekterisk gruppe. Konsekvenser ved brudd.

Gruppeinndeling: Dele gjenkjennelser og erfaringer. Hvilke tanker har du om deg selv som hjelper på dette feltet?

Hjelpeutfordringer

- Oppnå tillit/ forsere tabu, det skambelagte/ komme bak symptombildet ”Hva har du opplevd?” Avdekking av sammenheng, ikke tildekking og tilskrivning av eget ansvar (obs vanlige fordommer og misforståelser).
- Vold og overgrep kan være en del av bildet.
- Symptomer, `diagnostisering`, differensialdiagnoser som psykose eller schizofreni
- Målet er bearbeiding/ integrering av det forløpne, edukasjon og narrativer som eksempel på metoder.
- Faseorientert intervensjon. Hvor er klienten i forhold til dette?
- Undervisning om manipulasjon står sentralt (i tråd med fortellingen) i første del av et terapeutisk forløp, deretter få frem klientens behov og redusere hindringer for at de skal kunne innfris.

Utvexling: Veien videre; hva er ønskelig? Temadager med drøfting av case? Tilbud om tverrfaglig veiledning i saker.

Etablering av veiledningstilbud

Målsetting:

På bakgrunn av gjennomført behovsundersøkelse etableres en veiledningsgruppe for hjelpetjenestene i regionen, for å gi råd og veiledning i saker hvor religiøse bruddprosesser er del av problemstillingen. Det kan være saker hvor det er behov for oppfølging flere ganger eller i form av enkeltkonsultasjoner. Her kan saker drøftes i anonymisert form. En synergieffekt av slik veiledningstjeneste kan bli økt læring for alle parter, og eventuelt mer planmessig arbeid med hensyn til kompetanseheving.

Etablering og koordinering:

RVTS Vest vil delta i etablering og ta ansvar for koordinering av gruppen. Telefon- møter kan brukes i drøfting av saker/ henvendelser hvor det er behov for rask avklaring.

Deltakere:

Veiledningen vil tilbys av en tverrfaglig gruppe av erfarne fagpersoner: Vi har sikret oss deltakelse av psykiater, to teologer med forskjellig erfaring/ spisskompetanse og sosialarbeider. Juridisk kompetanse vil også være tilgjengelig.

I tillegg presenterer vi en generell oversikt over tema som kan inngå i kompetansehevingstiltak på feltet (vedlegg 3). Alt etter målgruppe og situasjon kan elementer fra forskjellige moduler settes sammen slik det måtte passe.

Vi vil videre anbefale de øvrige RVTS-sentrene eventuelt å gjennomføre en tilsvarende kartleggingsundersøkelse som vi har beskrevet i denne rapporten, både for å få kjennskap til kompetanse- og veiledningsbehov i sin region men også for å få oversikt over ressurser med tanke på å bygge nettverk.

Litteratur

- Aden, Amal (2011) *Det skal merkes at de gråter*. Aschehoug Forlag.
- Ahma, Farida (2008) *Tause skrik. Minoritetskvinnenes behov for anerkjennelse*. Pax Forlag
- Borchgrevink, Tordis (2002) *Likestilling. Det flerkulturelle demokratiets hodepine*. I Brochmann, Borchgrevink og Rogstad (red.): Sand i maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge. Gyldendal Akademisk.
- Bredal, Anja (2011): *Mellom makt og avmakt. Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. Institutt for samfunnsforskning, Rapport 2011:4.
- Eriksen, Jens-Martin og Frederik Stjernfelt (2009) *Adskillelsens politikk. Multikulturalisme – ideologi og virkelighet*. Forlaget Press.
- Järvå, Håkan (red.) (2009): *Sektsjuka. Bakgrund-uppbrott-behandling*. Studentlitteratur.
- Opsal, Jan (2002) ”Gift på tvers. Økumeniske og inter-religiøse ekteskap” i Norges Kristne Råds skriftserie nr 5, Oslo
- Opsal, Jan (2005) ”Må vi skille mellom religion og kultur...eller? i Religion og livssyn, 17, nr 3 (s 38-44)
- Redd Barna (2002) Rapport: *Go on. I god tro - erfaringskonferanse om barns oppvekst i isolerte trossamfunn*.
- Redd Barna (2005) Prosjektrapport: *Til tross for tro. Beretninger om å vokse opp i isolerte trossamfunn*.
- ”Religion og livssyn i framtidens Norge” (2008), Rapport fra landskonferanse på Nansenskolen, Lillehammer 13.-15. juni.
- Skoglund, Sveinall, Paulsen og Lien (2008): *Religiøse grupper og bruddprosesser. Kunnskapsstatus, erfaringer og hjelpebehov*. NKVTS (Rapport 3 - 2008).
- Stene, Synnøve; Inge Eidsvår og Dag Hareide (2009): ”Styrke i mangfold? Om svakheter og styrke ved forskjellige typer religions- og livssynsdialoger i Norge de siste 20 år”, Nansenskolen.
- Totland, Kjell (1998), I Kirke og Kultur; *Hva er egentlig forskjellen på ”sekt” og ”ikke-sekt”?* 4-98 s. 355-368.

Nettsiden til Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, www.trooglivsyn.no

Nettsiden til organisasjonen Skeiv verden, www.skeivverden.no

Nettsiden til Stiftelsen Kirkens Ressurssenter, www.kirkensressurssenter.no

Nettsiden til Kirkens SOS, www.kirkens-sos.no

Andre ressurser:

BLD, 2007: "Nye regler for å gifte seg i utlandet" (www.publikasjoner.dep.no)

BLD, Handlingsplan mot tvangsekteskap 2008-1011

BFD, 2002: "Lover og konvensjoner relatert til ekteskap"

Hjelpkallan Sverige: www.hjelpkallan.org

ROS rådgivning om sekter: www.ros.org.se

Foreningen redda individen: www.fri-sverige.se

Vedlegg 1

Konferanseprogram: ”Religiøse brottsprosesser og traumatisering. Religionsfridom i eit menneskerettsleg og interreligiøst perspektiv” ”

3.mars: Med blick på det multikulturelle og multireligiøse Norge

- 09.30 – 10.00 Registrering
- 10.00 – 10.15 Opning med kulturelt innslag
- 10.15 – 11.00 Bente Sandvig, Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, STL: *Samarbeidsrådets historie og dagens rolle i det multikulturelle og multireligiøse Norge?*
- 11.15 – 12.15 Magne Richardsen (Prosjektleder) : *Muslim og homofil - et umulig valg? Erfaringer fra nettverksorganisasjonen Skeiv verden.*
- 12.15 – 13.15 Lunsj
- 13.15 – 13.45 Sylo Taraku, tilsett i NOAS og initiativtakar bak LIM (Likestilling. Integring og Mangfold): Om behov for differensierte røster og identiteter i det multikulturelle Norge
- 14.00 – 14.45 Farwha Nielsen, leiar av Etnisk Kvinde Consult; *Tværrkulturell konfliktmægling som metode*
- 15.00 – 15.45 Jan Opsal, teolog og islamkjennar, Misjonshøgskolen i Stavanger, *Gift på tvers. Når troen deler familien*
- 18.00 Konferansemiddag på Bryggeloftet (påmelding)

4.mars: Brottsprosesser som traumatiserende belastningar

- 09.00 – 09.15 Gerd Fadnes om oppdraget (Religiøse brottsprosesser) og mini-kartlegginga av henvendingar i region vest
- 09.15 – 10.15 Tordis Borchgrevink, sosialantropolog og forskar ved ISF: *Religion som lydighets- og maktregime. Hva står på spill?*
- 10.30 – 11.30 Psylog Håkan Jarvå: *Når trosfellesskapet blir en belastning. Teorier om rekrutteringsprosesser inn i (ENTER) og veien ut (EXIT) av trossamfunn. Hvilke hjelpebehov kan disse personene ha?*
- 10.40 – 12.10 Arne Tord Sveinall, teolog og leiar ved Institutt for sjelesorg: *Erfaringer fra Institutt for sjelesorg, Modum Bad*
- 12.10 – 13.10 Lunsj
- 13.10 – 14.10 Gruppediskusjonar
- 14.10 – 14.40 Attendemelding i plenum. Avslutning

Vedlegg 2

Spørreskjemaet "Religiøse bruddprosesser":

1. I hvilket helseforetaksområde (geografisk) jobber du?

- Førde
- Bergen
- Fonna
- Stavanger
- Utenfor regionen

2. Hvilken helsetjeneste representerer du?

- DPS poliklinikk for voksne
- BUP
- Familievernet
- Kommunalt barnevern
- Psykiatrisk sykepleier (psykisk helse)
- Kommunepsykolog
- Kommunelege
- Helsesøster
- PPTjenesten
- Annen tjeneste

3. Hadde dere i 2009 saker hvor hjelpebehovet hadde sammenheng med deltakelse i eller brudd med religiøse miljøer?

- Ja
- Nei

4. Hvis dere hadde slike saker i 2009, omtrent hvor mange var det snakk om?

- Antall

5. Hvis dere hadde slike saker i 2009, hvilke religiøse- / livssynsgrupper gjaldt det?

6. Har dere behov for kompetanseheving på feltet religiøse miljøer og bruddprosesser?

- Ja
- Nei

7. Hvis dere har behov for kompetanseheving, kan du spesifisere nærmere på hvilke områder?

Vedlegg 3

Kompetansetiltak: Undervisningsmoduler om Religiøse bruddprosesser og traumatisering (I, II, III, IV)

I Bakgrunnsforståelse (i et flerreligiøst og flerkulturelt samfunn)

- Om menneskerettigheter; rettighetsmotstrid og rettighetshierarki.
- Om Religionsfrihet, forutsetninger og vilkår, situasjon i forskjellige samfunn.
- Om religion(er) og religiøsitetens betydning i folks liv.
- Om integreringsstrategier og syn på `kultur`. Om tilpasning/ endring, kritikk av multikulturalisme og dens begrensning for enkeltindividet (forholdet grupperettigheter- individrettigheter).
- Om samfunnsstrukturer karakterisert av begrepene patriarki, kollektivism og æreskodekser, utbredelse og konsekvenser for kjønn og individuelle valg.
- Om forskjellige kristne grupper/ samfunn og hva de vektlegger.
- Lover og konvensjoner.

II Kontekster for traumatisering

- Å bli født inn i eller rekruttert av en sekterisk/ totalitære gruppe uavhengig av religiøs dogme/ livssyn med exit- begrensninger.
- Tilhørighet i religiøse samfunn med forbud mot utmelding (aposti); exit-løsningen er ikke tilgjengelig.
- Tilhørighet i samfunn hvor homofili er forbudt parallelt med besittelse av en ikke-heterofil seksuell legning.
- Tilhørighet i religioner hvor arbeidsdelingen mellom kjønnene er teologisk forankret og dermed de emosjonelle, sosiale, og økonomiske konsekvensene som følge av ulydighet/ brudd.
- Konsekvenser av ekteskapsbrudd bestående av parter med forskjellig religion og forskjellige sivilrettslige forskrifter om rettigheter til barn etc.
- Konsekvenser for kvinner (og menn) ved brudd med kollektivistiske, patriarkalske og æresrelaterte familiestrukturer.

III Hvordan kan vi forstå at traumatisering skjer?

- Hva mener vi med traumatisering.
- Hvilke situasjon den enkelte har vært (er) i, og hva vedkommende har opplevd er avgjørende for å forstå den enkeltes situasjon og reaksjoner (se i relasjon til traumatisering).
- Generelt: Kunnskap om rekruttering til sekteriske, totalitære grupper; omstendigheter og metoder. Å være født inn i en totalitær gruppe (betinget grunntrygghet) og konsekvensene av brudd.
- Om opplevelse som medlem og tidsaspektet; Grad av underkastelse/ grad av kontroll i form av leders/ lærens autoritet, innprenting av en total og udiskutabel sannhet og med klart skille mellom oss og de andre, grad av trusler om fortapelse og trusler om utestengsel (indre og ytre kontroll) og grad av isolasjon fra samfunnet rundt samt familie/ sosialt nettverk, er alle elementer som kan bidrar til traumatisering når diskrepans mellom læren/ troen/ kulturen og egen tvil/ egen vilje dukker opp i erkjennelsen. Så lenge troen består og meningssystemet er in takt vil trolig ikke traumatisering skje.
- Om konsekvenser av brudd, tap av sosiale relasjoner, av venner og nær familie og troen på Gud (verdensanskuelsen): I totalitære samfunn fins bare en sannhet og alt er bygd opp rundt denne – taper en denne sannheten kan en tape alt.

IV Symptomer på traumatisering ("posttraumatisk sektstress") og hjelpebehov³

- Symptomer vil variere i omfang og styrke; I klinikken vil en helst møte de som har større problemer (obs bruddet kan ligge år tilbake i tid)
 - Alvorlige psykiske kriser.
 - Tvangsforestillinger.
 - Hallusinasjoner.
 - Depresjoner.
 - Paranoide forestillinger.
 - Skyldfølelse.
 - Mareritt.
 - Oppmerksomhetsforstyrrelser.
 - Hukommelsesproblemer.

³ Järvå, Håkan 2008

- Angst og panikkanfall.
 - Dissosiative tilstander.
 - Lav selvaktelse og sosial fobi.
- Vanlige misforståelser og fordommer fra terapeuters side:
 - At medlemskap er noe en har valgt selv; De aller fleste er enten født inn i gruppen eller er blitt vervet.
 - At årsaken til medlemskapet, det at de har latt seg rekruttere ligger i personens fortid.
 - At mennesker i slike organisasjoner er psykisk instabile per se. Viktig å ikke anse labiliteten og i blant psykotisk atferd, som adskilt fra deres opplevelse i totalitære grupper, men vurdere tilstanden som et posttraumatisk stresssyndrom.
 - Mål for behandlingen er at klienten skal integrere det som har hendt med en ny og mer virkelighetsnært syn på verden med grunnlag i klientens egne behov. Som terapeut må man kjenne til fellesnevnerne en finner hos i prinsippet alle klienter utsatt for de opplevelsene vi snakker om. Viktig også å identifisere hvilken fase klienten er i (krisefaser) og hva som bør vektlegges i de forskjellige fasene. Følgende forhold bør terapeuten behandle og sikre i samarbeid med andre hjelpere:
 - Sosiale problemer knyttet til mistenksomhet mot samfunnet og beslutningsangst.
 - Svak kunnskap om egne rettigheter, svakt skille mellom normalitet og overgrep om oppvokst i en slik gruppe.
 - Undervisning om manipulasjon.
 - Unngå skyldpåføring til klienten ved antydning av at han/hun er ansvarlig, klienten må bli trodd for å fortelle.
 - Utvikle likeverd i mellommenneskelige relasjoner.
 - Håndtere skyld/ skam / rett og galt.
 - Håndtere det som her kalles `abstinens´, brudd med belønningssystemet som medlemskapet ga resulterer i en tomhetsfølelse.
 - Utforske og verbalisere egne behov (utfordre demontruslene).
 - Kartlegge og bearbeide overgrep.

Vedlegg 4

Regnskap

Regnskapet viser balanse mellom utgifter og inntekter.

Utgifter:

Arbeidsseminar 8. mars, 2010:

Honorarer og reiseutgifter til foredragsholdere	kr 42 928,-
---	-------------

Beverting	kr 4 346,-
-----------	------------

Konferanse 3.- 4. mars, 2011:

Honorarer og reiseutgifter til foredragsholdere	kr 51 218,-
---	-------------

Arrangement, lokaler og beverting	kr 93 560,-
-----------------------------------	-------------

Reiseutgifter, prosjektleder	kr 20 000,-
------------------------------	-------------

Utgifter totalt	kr 212 052,-
------------------------	---------------------

Inntekter:

Bevilgning fra BLD	kr 100 000,-
--------------------	--------------

Deltakeravgift, konferansen 3.- 4.mars	kr 111 500,-
--	--------------

Inntekter totalt	kr 211 500,-
-------------------------	---------------------